

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Simon Maljevac

**Homofobija: Strategija upravljanja s stigmo in
manjšinskim stresom**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Simon Maljevac

Mentorica: red. prof. dr. Tanja Renner

**Homofobija: Strategija upravljanja s stigmo in
manjšinskim stresom**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Homofobija: Strategija upravljanja s stigmo in manjšinskim stresom

Navkljub demedikalizaciji homoseksualnosti, ki je intenzivno potekala v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, je homoseksualnost v sodobnosti na ravni vsakdanjega življenja še vedno pogostokrat razumljena kot deviantna in jo zato nekateri geji in lezbijke razumejo in dojemajo kot stigmo. Stigma, piše Goffman, je položaj posameznika, ki je izključen iz popolnega družbenega sprejetja. To pomeni, da ima stigmatizirana oseba lastnost, ki se zdi izredno škodljiva oziroma je na slabem glasu in se zato na nosilca stigme gleda kot na manj vrednega človeka, polčloveka.

Družbeno okolje, s katerim se vsakodnevno srečujejo geji in lezbijke, doživljajo kot sovražno in stresno, zato se v vsakdanjem življenju poslužujejo različnih oblik obrambnih strategij ali – rečeno goffmanovsko – upravljanja s stigmo, ki jih varujejo pred situacijami, ki lahko potencialno rezultirajo v homofobnih in diskriminatornih dejanjih. V pričujoči diplomski nalogi na osnovi zbranega empiričnega gradiva ugotavljam, da so najpogostejše strategije upravljanja s stigmo, ki se jih geji in lezbijke poslužujejo v vsakdanjem življenju, samocenzura, senzibilizacija, resignacija, akomodacija in kompenzacija.

Ključne besede: homoseksualnost, homofobija, stigma, strategije upravljanja s stigmo.

Homophobia: The strategies of stigma management and minority stress

Despite the process of de-medicalisation of homosexuality, which took place in the seventies and the eighties of the twentieth century, homosexuality remains to be seen as deviant in contemporary society. Therefore some gays and lesbians experience it as stigma. Stigma, says Goffman, is a position of a person that is excluded from full social acceptance. That means that the stigmatized individual has a personal trait that seems to be extremely harmful or this trait has a bad reputation. Consequently the individual with such a trait is seen as a less worthy human, half-human.

The social environment in which gays and lesbians live their everyday life can be experienced as hostile and stressful. That is why they use different defense strategies or – in Goffman's terms – stigma management in their everyday live in order to protect themselves from situations, which could be potentially homophobic or discriminatory. On the basis of the empirical data, presented in this thesis, we can say that the most typical strategies used by gays and lesbians in their everyday life, are: self-censorship, sensitization, resignation, accommodation and compensation.

Key words: Homosexuality, homophobia, stigma, strategies of stigma management.

Kazalo

1 UVOD	5
2 HOMOFBIJA	8
2.1 Od heteroseksizma do heteronormativnosti.....	11
2.2 Funkcije homofobije.....	11
2.3 Od homofobije k prostovoljnem simbolnem nasilju.....	12
3 STIGMA	14
3.1 Strategije soočanja s stigmo.....	15
4 STRATEGIJE SOOČANJA S HOMOFBIJO	16
4.1 Metodologija.....	17
4.2 Strategije soočanja s s homofobijo	18
4.2.1 Samocenzura	19
4.2.2 Senzibilizacija	21
4.2.3 Resignacija.....	22
4.2.4 Akomodacija	23
4.2.5 Kompenzacija	24
5 SKLEP	25
6 LITERATURA	26

S suhih vej se da tudi kaj zelo lepega izrezljat.

(Smeh.) Kakšen okras naroda je lahko to.

[Odziv enega od respondentov na izjavo dr. Ruglja, da so homoseksualci suhe veje na narodovem drevesu.]

1 Uvod

Navkljub demedikalizaciji homoseksualnosti, ki je intenzivno potekala v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, je homoseksualnost v sodobnosti na ravni vsakdanjega življenja še vedno pogostokrat razumljena kot deviantna in jo zato nekateri geji in lezbijke razumejo in dojemajo kot stigmo. Družbeno okolje, ki je del njihovega vsakdana, doživljajo kot sovražno in stresno, zato se v vsakdanjem življenju poslužujejo različnih oblik obrambnih strategij (ali, rečeno goffmanovsko, upravljanja s stigmo), ki jih varujejo pred situacijami, ki lahko potencialno rezultirajo v homofobnih in diskriminatorskih dejanjih.

Številne raziskave (Eurobarometer 2006, 2008, Slovensko javno mnenje 1999, 2002, 2005, 2008) ugotavljajo, da se odnos do gejev in lezbijk v zadnjih letih pomika v pozitivno smer. Izsledki Slovenskega javnega mnenja (Toš 2009) kažejo, da v Sloveniji v devetdesetih letih prejšnjega stoletja približno polovica vprašanih ni želela homoseksualca za soseda, medtem ko je leta 2005 ta delež padel na 35 % in leta 2008 na 34 %. V raziskavi Eurobarometer 2008 je na vprašanje o tem, kako bi se počutili, če bi imeli za soseda homoseksualno osebo, povprečna ocena na lestvici od 1 (zelo neugodno) do 10 (zelo ugodno) v Sloveniji 7,5, evropsko povprečje pa je 7,9 (Evropska komisija 2008).

Študija o homonegativnosti v Evropi (Štulhofer in Rimac 2009) Slovenijo umešča na rob skupine srednje homonegativnih držav, na rob zahodnoevropskih držav. Podobno ugotavlja tudi raziskava, ki sta jo izvedli Tákacs in Szalma (2011) o povezavi med družbenim sprejemanjem gejev in lezbijk in stopnjo zadovoljstva z demokracijo v šestindvajsetih evropskih državah. Slovenija v njuni raziskavi spada v srednjo skupino držav, in sicer med zahodnoevropske, ki izražajo najvišjo stopnjo zadovoljstva z demokracijo, najvišjo stopnjo tolerance do gejev in lezbijk in poznajo pravni institut, ki ureja istospolna partnerstva in/ali družine, ter vzhodnoevropske države z nizko

stopnjo zadovoljstva z demokracijo. »Rainbow index« evropske nevladne organizacije ILGA-Europe, ki meri zgolj pravne institute za glbt-državljanke (ne pa tudi kvaliteto teh institutov), je Slovenijo leta 2011 uvrstil na 14. mesto med petdesetimi evropskimi državami (ILGA Europe 2011). Slovenije torej v evropskem kontekstu ne moremo uvrstiti med države z visoko stopnjo homofobije. Kljub temu soočanje s homofobičnimi dejanji in praksami ostaja realnost marsikaterega prebivalca ali prebivalke Slovenije.

Način soočanja s situacijami, ki jih lahko razumemo kot homofobne in/ali diskriminatorne, je glavna tema moje diplomske naloge. Zanimale me bodo namreč oblike in strategije soočanja s homofobijo, ki se jih geji in lezbijke poslužujejo v vsakdanjem življenju. V navezavi na obravnavano tematiko sem si postavil dve osnovni raziskovalni vprašanji:

- (1) *Kaj je homofobija? Kako se konstituira in kakšne so njene funkcije v družbi?*
- (2) *Kakšnih strategij se geji in lezbijke poslužujejo v situacijah, ki jih sami doživljajo kot (potencialno) homofobične in/ali diskriminatorne?*

Pri iskanju odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja mi bo osnovni teoretski okvir nudila Goffmanova (2008 (1963)) teorija o stigmati. Stigma, piše Goffman, je položaj posameznika, ki je izključen iz popolnega družbenega sprejetja. To pomeni, da ima stigmatizirana oseba lastnost, ki se zdi izredno škodljiva oziroma je na slabem glasu in se zato na nosilca stigme gleda kot na manj vrednega človeka, polčloveka. Dodaten teoretski okvir mi bodo nudile teorije o razumevanju in funkcijah homofobije (Smith 1997, Rener 2009, Kuhar 2001a, 2001b, 2006). Diplomsko nalogo bom dodatno podprl z analizo tuje in domače strokovne literature in raziskav s področja homofobije.

Empirični del naloge bo temeljil na empiričnih podatkih, pridobljenih v okviru projekta *Citizens in Diversity: A Four-Nation Study on Homophobia and Fundamental Rights.*«, pri katerem sem sodeloval kot raziskovalni asistent. V okviru izvedene raziskave, ki smo jo izvajali s kvalitativno metodo (fokusne skupine), smo skupaj z respondenti in respondentkami razpravljali o razumevanju koncepta homofobije, o vprašanih glede homoseksualnosti in homofobije v kontekstu

izobraževalnega procesa v osnovnih in srednjih šolah, ter o strategijah, s katerimi se geji in lezbijke odzivajo na homofobijo, kar je tudi osnovna tema pričujoče diplomske naloge.

Za razumevanje konteksta je potrebno izpostaviti, da so fokusne skupine potekale v času javnih razprav ob predlogu novega Družinskega zakonika, ki je bil marca 2012 na referendumu zavržen. To je botrovalo k temu, da so respondenti in respondentke različne vsebine, o katerih smo razpravljali na fokusnih skupinah, postavljali prav v kontekst te javne razprave.

Diplomska naloga bo torej sestavljena iz treh vsebinskih sklopov. V prvem se bom ukvarjal z analizo koncepta homofobije in njenimi funkcijami. V drugem delu bom predstavil Goffmanovo teorijo stigme. V tretjem, empiričnem delu diplomske naloge, pa bom analiziral in predstavil ugotovitve izvedenih fokusnih skupin in jih postavil v okvir zaključkov iz prvega in drugega dela naloge.

2 Homofobija

Čeprav ne obstajajo empirični podatki, ki bi pokazali, v kolikšni meri je beseda »homofobija« v Sloveniji poznana, lahko trdimo, da je ta v zadnjih nekaj desetletjih postala del besednjaka večine prebivalk in prebivalcev Slovenije. Da je temu tako, so pripomogli medijski zapisi, katerih število je v zadnjih letih naraščalo – predvsem zaradi dolgotrajne razprave o predlogu Družinskega zakonika, ki je v svoji vsebini vključeval tudi pravno ureditev področja istospolnih partnerstev. K umestitvi izraza »homofobija« v slovenski prostor je močno pripomoglo tudi samo gejevsko in lezbično gibanje, ki aktivno deluje že vse od leta 1984 in predstavlja najstarejše tovrstno gibanje v Vzhodni Evropi. Svoje prve politične zahteve so geji in lezbijke začeli postavljati še v času Jugoslavije, leta 1986, ko so med drugim zahtevali vključitev tematike homoseksualnosti v učne načrte (Kuhar 2001a; Lešnik 2006; Mencin Čeplak in Kuhar 2010).

Kuhar (2001b) ugotavlja, da so se zapisi o homofobiji v Sloveniji začeli z večjo frekvenco pojavljati od druge polovice devetdesetih naprej. Točko, ko je homofobija kot izraz vstopila v »javno zavest«, pa postavi na začetek novega tisočletja. Kot prelomni trenutek vidi homofobični incident, ki se je zgodil leta 2001, ko je varnostnik dvema gejema prepovedal vstop v lokal v centru Ljubljane. Ta dogodek je bil tudi povod za prvo parado ponosa v Sloveniji. Tako homofobični incident kot tudi prva parada ponosa sta bila deležna velike medijske pozornosti. Kuhar (2001b) ugotavlja, da se je glavnina medijskih poročil o tem dogodku in o paradi ponosa ukvarjala z vprašanjem homofobičnosti slovenske družbe, nekaj medijskih zapisov pa je celo posebej izpostavljalo besedo »homofobija« kot novo besedo, ki se je pojavila v javnem diskurzu.

Zgodovinsko gledano je termin »homofobija« prvi uporabil ameriški klinični psiholog George Weinberg v svoji knjigi »Družba in zdrav homoseksualec« iz leta 1971. Besedo je sestavil iz grške besede *phobos* in predpone *homo*, ki jo je vzel iz besede homoseksualnost. Termin torej dobesedno pomeni »strah pred istostjo«. Z njim je želel pojasniti odpor svojih heteroseksualnih prijateljev do spoznavanja istospolno usmerjenih posameznikov in posameznic. Čeprav številni avtorji in avtorice trdijo, da je termin nenatančen in nejasen, ter podvržen številnim manipulacijam – nekateri ga

(namerno) interpretirajo kot strah pred človekom, čeprav je jasno, da Weinberg pri koncipiranju izraza ni uporabil latinske predpone *homo* (človek) – se je ta močno usidral v terminologijo, ki jo uporabljamo, ko govorimo o izkušnjah gejevske in lezbične skupnosti (Kuhar 2006).

V zadnjih letih lahko opazamo večje sprejemanje in večjo mero (vsaj deklarativne) strpnosti do gejevske in lezbične skupnosti v Sloveniji, kar potrjujejo tudi podatki, ki sem jih predstavil v uvodu. Hkrati zaznavamo spreminjanje delovanja homofobije. Govorimo lahko o »novi homofobiji«, ki je odraz širših sprememb v delovanju predsodkov in stereotipov ter posledica premikov v delovanju nasilja in diskriminacije do različnih družbenih skupin (Rener 2008, 2009; Smith 1997; Švab in Kuhar 2005).

Rener (2009, 115) izpostavi tri temeljne spremembe v delovanju stereotipov in predsodkov. Prvič, prihaja do premika govornice predsodkov v smeri politične korektnosti. Sodobni predsodki in stereotipi so v primerjavi s klasičnimi precej bolj prikriti in subtilni. Odkrito fizično nasilje sta nadomestila ignoriranje in distanca. Čeprav homofobija ni zaželena oblika delovanja in izražanja v javnosti (kultura politične korektnosti tega preprosto ne dopušča več), pa različni dogodki razkrivajo odkrito soglašanje z diskriminatornimi izjavami tistih, ki si kljub vsemu 'upajo povedati stvari na glas'. Bolj ko politična korektnost poskuša utišati nestrpne glasove, večjo pozornost pritegnejo glasovi, ki si drznejo prestopiti to mejo. Med njimi so pogosto prav glasovi določenih poslancev v slovenskem parlamentu, ki z izražanjem nestrpnih stališč nabirajo politične točke – potencialni volivci jih prepoznajo kot tiste, ki »upajo« povedati tisto, kar si domnevno misli večina. Prav zaradi tega je bila razprava o novem Družinskem zakoniku, ki je potekala od jeseni 2009 do končne zavrnitve na referendumu marca 2012, plodno polje za tovrstne transgresije politične korektnosti.¹

Drugi premik, na katerega opozarja Rener, je premik tarč. Vzpostavljajo se »nove« skupine, ki so tarče predsodkov, stereotipov, nasilja, diskriminacije (npr. debeli,

¹ Jeseni 2009 je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v javno razpravo poslalo nov predlog Družinskega zakonika, ki naj bi nadomestil petintrideset let star zakon s tega področja. Zakon je predvideval pravno izenačitev heteroseksualnih in homoseksualnih partnerskih zvez, vključno s pravico do posvojitve biološkega otroka po partnerju.

kadilci, geji in lezbijke ...) in se pridružujejo »starim« skupinam, tarčam predsodkov (npr. ženske, Romi, migranti, itd.). Žrtve predsodkov in stereotipov so družbene skupine, ki opravljajo vlogo dežurnih krivcev za različne družbene probleme. Razprava o novem Družinskem zakoniku je ponovno dobra ilustracija tovrstnega »grešnjekozlovstva«. Eden od pogosto omenjenih argumentov proti sprejetju novega zakonika je namreč bil, da se prav v času gospodarske in socialne krize, ko številni delavci izgubljajo delo, vlada ukvarja z nepomembno družbeno manjšino.

Tretji premik v delovanju stereotipov in predsodkov v sodobnosti je premik mehanizmov delovanja. Tu gre predvsem za simbolno, 'kultivirano' nasilje, ki pretendira k temu, da bi bilo splošno sprejemljivo. Takšno nasilje, piše Rener, je »spolzko in zmuzljivo, zato ga je težje identificirati in se mu je težje upreti« (ibid.).

Tudi stopnja homofobičnega nasilja jasno pokaže na razkorak med stališči, razmišljanji in vrednotami ter dejanskimi praksami v vsakdanjem življenju. Raziskava o vsakdanjem življenju gejev in lezbijk v Sloveniji je na primer pokazala, da je 53 % vprašanih gejev in lezbijk doživelo nasilje zaradi spolne usmerjenosti. Najbolj pogosti obliki nasilja sta psihično (91 %) in fizično nasilje (24 %) ter spolno nasilje (6 %), pri čemer se večino nasilja zgodi v javnosti, na javnih mestih (Švab in Kuhar 2005). Podobne ugotovitve kaže tudi raziskava nevladne organizacije Legebitra iz 2008 (N=221). Najbolj pogoste oblike nasilja so zmerjanje (80 %), ignoriranje oz. namerna izključitev iz družbe (35 %) ter grožnje s fizičnim nasiljem (32 %) (Kuhar in Magić 2008).

»Nova homofobija«, pravi Smith (1997), pravzaprav hlina strpnost do gejev in lezbijk ter obljublja vključitev homoseksualnih identitet v družbene okvire delovanja, a le vkolikor se asimilirajo v obstoječo heteroseksistično družbo. Ali kot pravi Rener (2008, 25): »'Drugačni' so še v redu, dokler so nevidni in nemi; ko se pokažejo in spregovorijo, postanejo moteči, če bi pa bili v čem – bogvedaj – boljši od nas, bi postalo nevzdržno«.

2.1 Od heteroseksizma do heteronormativnosti

Z analizo homofobije in njenimi funkcijami se je intenzivno ukvarjal Gregory Herek (v Kuhar 2006). Herek homofobijo razume kot točko, na kateri se prepletata ideologija spola in seksualnosti. V svoji teoriji v ospredje postavi koncept heteroseksizma, ki je po njegovem mnenju razlog za izključevanje vsega neheteroseksualnega. Heteroseksizem torej razume kot družbeni ideološki sistem, ki zanika in stigmatizira vse neheteroseksualne prakse. Meni, da lahko govorimo o dveh oblikah heteroseksizma in sicer o kulturnem in psihološkem heteroseksizmu. Kulturni heteroseksizem predstavlja institucionalizirano diskvalifikacijo neheteroseksualnih praks, psihološki pa deluje kot internalizacija heteroseksualnih norm, ki se na ravni vsakdanjega življenja izražajo v obliki homofobičnega predsodka posameznic in posameznikov.

Podobno ugotavlja tudi Hennessy (v Kuhar 2010), saj meni da heteroseksualnost ni samo družbena institucija, ki organizira področje seksualnosti, pač pa so z njo prežete vse samoumevne norme v družbi. Heteroseksualnost je institucionalizirana kot posebna oblika prakse, ki se kaže kot naravna, fiksna, stabilna in predvsem univerzalna kategorija. V javnih diskurzih pa ostaja naravna, nevprašljiva in legitimna. Družba, v kateri živimo, je torej heteronormativna, z njo pa so prežeti tudi vsi vidiki vsakdanjega življenja.

2.2 Funkcije homofobije

Herek (v Kuhar 2006) definira tri osnovne funkcije, ki jih opravlja homofobija na ravni vsakdanjega življenja. **Izkustvena funkcija**, ki je bazirana na podlagi preteklih (osebni) izkušenj z geji in lezbijkami, uravnava nadaljnji odnos do gejev in lezbijk. V primeru pozitivne izkušnje, posamezniki in posameznice to pozitivno izkušnjo generalizirajo na vse pripadnike glbt-skupnosti. V primeru negativne izkušnje pa ta deluje kot utrjevanje negativnega stališča do homoseksualnosti.

Funkcija homofobije, ki je po mnenju Hereka (ibid.) v družbi najbolj prisotna, je **simbolna funkcija**. Ta deluje v smeri utrjevanja posameznikove samopodobe. Herek ločuje med vrednostno **ekspresivno simbolno funkcijo** in **družbeno ekspresivno funkcijo**. Pri vrednostno ekspresivni funkciji se samopodoba posameznika oziroma

posameznice utrjuje preko izražanja vrednot, ki jih subjekt dojema kot pomemben del razumevanja in dojemanja sebe (npr. stališče, da je edina prava družina oče, mati in otrok ter da homoseksualci ne bi smeli biti starši) ter za to prejema potrditve njemu pomembnih drugih (družinski člani, prijatelji, ipd.). Družbeno ekspresivna funkcija pa se na primer kaže preko (fizičnega) nasilja nad geji in lezbijkami. Posamezniki in posameznice želijo s tovrstnim dejanjem utrditi in uveljaviti svoj status znotraj določne družbene skupine, v kateri je negativen odnos do homoseksualnosti vrednota. Na ta način si utrjujejo svojo samopodobo.

Defenzivna funkcija homofobije deluje v smeri redukcije nelagodja in strahu, ki ga posameznik ali posameznica doživlja ob stiku s homoseksualnostjo. Pozicija averzije do homoseksualnosti, ki jo v tem primeru zavzame, je lahko tudi rezultat konfliktnosti glede lastne spolne usmerjenosti. Posameznik namreč »obračuna« sam s sabo, saj nezaželene vidike lastne identitete potlači in posledično uniči (homoerotično) željo, ki se preoblikuje v sovraštvo. Pri tem pa se ne zaveda, da so tisto, do česar ima averzijo, lastna homoerotična občutja (ibid.).

2.3 Od homofobije k prostovoljnem simbolnem nasilju

Odnos med homoseksualnostjo in heteroseksualnostjo lahko razumemo kot simbolno nasilje. Bourdieu namreč simbolno nasilje razume kot »nasilje, ki se izvršuje nad družbenim agensom z njegovo ali njeno soudeležbo« (Bourdieu in Wacquant 2006, 112). V produkcijo nasilja je tako vključena tudi sama žrtev oziroma skupina, ki čuti posledice tovrstnega nasilja. Govorimo o praksah in vzvodih, ki jih v procesih socializacije ponotranjimo, jih ne prevprašujemo, jih razumemo kot samoumevne in – še več – te strukture priznavamo in jih pogosto tudi nezavedno reproduciramo. Kot primer simboličnega nasilja lahko navedem zagovor, ki ga geji in lezbijke pogosto uporabljajo kot opravičilo za svojo spolno usmerjenost. Gre za trditev: »Tak sem se rodil oziroma rodila«. Tovrstna (esencialistična) pozicija implicira, da je homoseksualnost sicer prirojena, vendar kljub temu nezaželena spolna usmerjenost. Posameznik oziroma posameznica s to izjavo sogovorniku sugerira, da bi ob možnosti izbire spolne usmerjenosti izbrala heteroseksualno spolno usmerjenost. Geji in lezbijke s tovrstnimi izjavami pristajajo na nevprašljivo normo, da je heteroseksualna spolna usmerjenost večvredna, nekako naravna in prvotna. Z drugimi besedami:

pristajajo na heteronormativnost, ki jo s svojim zagovorom implicitno tudi reproducirajo.

V zadnjih letih lahko v zahodnem svetu opazujemo tendenco (pravnega) izenačevanja različnospolnih in istospolnih partnerskih zvez. Razprave, ki smo jim priča ob sprejemanju tovrstne zakonodaje, se pogostokrat vrtijo okrog koncepta družine oziroma vprašanja, kaj naj bi družina bila. Veliko je bilo tudi govora o istospolnih družinah. Na prvi pogled se torej zdi, da se je gejevsko in lezbično gibanje, ki v svoji zgodovini slovi po emancipatorni naravi, v sodobnosti usmerilo ne zgolj na izenačevanje pravic, temveč si je zastavilo tudi nekatere »konzervativnejše cilje«. Zavzemanje za priznanje istospolnih družin in spolno nevtralne zakonske zveze nekateri razumejo kot zahtevo po vključevanju homoseksualnosti v večinske družbene strukture in družbeni red. To pa naj bi posledično vodilo v izgubo suverenosti in avtonomije seksualnih in spolnih manjšin, saj zavzemanje za tovrstne cilje vodi v brisanje razlik in pristajanje na patriarhalni red, na ohranjanje simbolnega nasilja. Na ta način naj bi se odrekli tistim specifikam, ki so vitalnega pomena za ohranitev in preživetje manjšine ter ohranjanje njene emancipatornosti. Spet drugi avtorji razumejo zavzemanje za spolno nevtralno zakonsko zvezo in priznanje istospolnih družin kot tisti emancipatorni faktor, ki bo skozi čas predrugačil razumevanje zakonske zveze in pomen družine in na ta način zakonsko zvezo »očistil« njene patriarhalne zgodovine. Spolno nevtralna zakonska zveza naj bi tako vodila v prekinitev simbolnega nasilja heteroseksualnosti nad homoseksualnostjo, saj s temi spremembami spolna usmerjenost ne igra več nobene vloge pri sklenitvi zakonske zveze. A bolj radikalne queerovske pozicije vendarle opozarjajo, da je prostovoljni vstop gejev in lezbijk v zakonsko zvezo pravzaprav pristajanje na – rečeno z Bourdieujem – simbolno nasilje; homoseksualne poroke so zanje znak največje konformnosti sodobnega gejevskega in lezbičnega gibanja, ki pristaja na heteronormativnost. Heteronormativnost kot simbolno nasilje nad homoseksualci se torej izvaja z udeležbo gejev in lezbijk pri tem nasilju (tj. z njihovim vstopom v zakonsko zvezo, pristajanjem na monogamnost, razmerja moči ipd.). Ironija tiči torej ravno v tem, da se manifestno nasilje (homofobija) vse bolj spreminja v simbolno nasilje, ki se kaže v (prostovoljnem) »po-heteroseksualiziranju« gejev in lezbijk.

V pričujočem poglavju sem predstavil poglede različnih avtorjev na razumevanje in vlogo homofobije v vsakdanjem življenju. Preden se posvetim predstavitvi strategij soočanja s homofobijo, ki se jih geji in lezbijke poslužujejo v različnih življenjskih situacijah, bom predstavil še Goffmanovo teorijo stigme. Homoseksualnost se namreč v današnji družbi še vedno pogostokrat razume kot stigma, s katero mora posameznik ali posameznica živeti.

3 Stigma

Stigma, piše Goffman (2008), je položaj posameznika, ki je izključen iz popolnega družbenega sprejetja. To pomeni, da ima stigmatizirana oseba lastnost, ki se zdi izredno škodljiva oziroma je na slabem glasu in se zato na nosilca stigme gleda kot na manj vrednega človeka, polčloveka. Stafford in Scott (1986) ob tem ugotavljata, da sta dve osrednji značilnosti stigme njena *relativnost* (ista lastnost ima lahko različen pomen v različnih družbah) in njena *kolektivnost*, ker negativno vrednotenje posameznika ne pomeni zgolj to, da ga izključuje sočlovek, pač pa zelo verjetno pomeni tudi njegovo razvrednotenje s strani širše družbe, skupine ali kakšne druge skupnosti.

Goffman (2008) dojema stigmo kot eno izmed oblik identitete. Posameznikova oziroma posamezničina identiteta je sicer sestavljena iz treh kategorij; iz socialne, osebne in jaz identitete. Socialna identiteta se izraža v normativnih pričakovanjih posameznikov in posameznic do subjekta in jo delimo na virtualno in aktualno socialno identiteto. V primeru virtualne socialne identitete se ta konstituira skozi pripis določenih lastnosti posamezniku ali posameznici na podlagi pripadnosti določeni skupini. V primeru aktualne socialne identitete pa je ta rezultat lastnosti, ki so posamezniku lastne. Za razumevanje stigme je pomembno prav potencialno neskladje med virtualno socialno identiteto in aktualno socialno identiteto, saj so normativna pričakovanja, ki jih družba do posameznika ali posameznice postavlja, pogostokrat postavljena kot zahteva. Če tem zahtevam posameznikova/posamezničina (aktualna socialna) identiteta ne ustreza oziroma jim ne sledi, postanejo te identitetne lastnosti polje diskreditacije in izključevanja.

Tudi v primeru osebne identitete posameznika lahko govorimo o virtualni in aktualni osebni identiteti. Ta kategorija identitete sicer govori o tistih osebnostnih potezah, ki

nas ločujejo od drugih in pripomorejo pri »pisanju« edinstvenih biografskih zgodb in je na polju stigme pomembna, ker predstavlja točko, na kateri posameznik ali posameznica kontrolira informacije, ki jih sprejema kot stigmatizirani subjekt in na ta način poskuša opravičiti svojo »drugačnost« v odnosu do drugih. (ibid.).

Tretjo kategorijo identitete predstavlja jaz identiteta – subjektivno in reflektivno razumevanje lastnega jaza. Dojemanje lastne identitete posameznika se oblikuje skozi procese interakcij in je konstruirana drugače kot socialna identiteta. Posameznik ali posameznica sam sebe vidi drugače, kot ga vidijo drugi. Ta kategorija identitete je s stališča stigme pomembna predvsem, ker nam pove, kako posameznik dojema in razume lastno stigmo ter kako se z njo sooča (ibid).

Posameznik ali posameznica mora na ravni vsakdanjega življenja skrbeti za ravnotežje med različnimi kategorijami identitet. V primeru, da pride do neskladja med virtualno in aktualno socialno identiteto, govorimo o stigmatizirani osebi, ta pa se v soočanju z lastno stigmatizirano identiteto poslužuje različnih identitetnih strategij.

Goffman (2008) sicer ločuje med tremi vrstami stigme. V svojem delu govori o stigmatizaciji, ki izvira iz telesnih (fizičnih) deformacij, iz individualnih karakteristik pomanjkljivosti (v to polje sodi tudi homoseksualnost) ter o podedovani stigmatizaciji, ki ni pripisana zgolj posamezniku ali posameznici temveč celotni družinski mreži.

3.1 Strategije soočanja s stigmo

Goffman (2008) omenja štiri tipične odzive stigmatiziranih oseb na svojo stigmo: (1) popravilo, (2) kompenzacija (posredno popravilo), (3) prekinitev z realnostjo in (4) osamitev. V prvem primeru posameznik poskuša popraviti tisto, za kar misli, da je objektivni razlog njegove stigme (to seveda velja le za tiste, ki to domnevno lahko naredijo – na primer odstranitev telesne posebnosti s plastično operacijo). Kompenzacija (Goffman sicer ne omenja tega termina) pomeni obliko posrednega popravila svoje stigme. Posameznik vnaša dodatne napore v to, da lahko na primer opravlja stvari, katerih zaradi svoje stigme praviloma ne more opravljati (npr. slepi se nauči smučanja). Prekinitev z realnostjo pravzaprav pomeni reinterpretacijo svoje

stigme; posameznik se oprime nekonvencionalne interpretacije (v nasprotju s stigmatizirajočo), ki razlogu za stigmo pripisuje drugačno vrednost (tak primer reinterpretacije so zagotovo gejevske in lezbične parade ponosa). Osamitev kot oblika upravljanja s stigmo pomeni pobeg iz realnosti vsakdanjega življenja, kjer se posamezniku ali posameznici ni potrebno soočati s svojo stigmo (Goffman 2008).

Goffmanova (2008) teorija stigmatizirane identitete predstavlja enega osnovnih teoretskih konceptov, ki se ga poslužujemo pri preučevanju družbenih realnosti, v katerih najdemo točke izključevanja na podlagi določene osebne okoliščine, ki je lastna določeni osebi ali skupini. Posledice pripisa stigme igrajo pomembno vlogo pri vsakodnevnih izkušnjah stigmatiziranih posameznikov in posameznic. Ti se z namenom lažjega soočanja s svojim položajem v socialnih interakcijah poslužujejo različnih strategij. Vendar, kot ugotavlja Goffman, vse posledice stigme niso nujno negativne. Po njegovem mnenju je največji paradoks stigme ta, da so lahko njene posledice za stigmatiziranega posameznika ali skupino hkrati dehumanizirajoče in/ali inspiracijske.

V nadaljevanju diplomske naloge bom predstavil strategije soočanja s homofobijo oziroma lastno homoseksualnostjo, ki se jih geji in lezbijke poslužujejo v vsakdanjem življenju.

4 Strategije soočanja s homofobijo

Pričujoče poglavje je bazirano na podatkih, pridobljenih v okviru raziskovalnega projekta »Citizens in Diversity: A Four Nation Study on Homophobia and Fundamental Rights«, pri katerem so sodelovali raziskovalci in raziskovalke iz Madžarske, Italije, Slovenije in Velike Britanije. Teme, ki smo jih odpirali v okviru projekta, so povezane predvsem z razumevanjem pojma homofobije, z njenimi družbenimi razsežnostmi in posledicami. Homofobijo v tem primeru nismo razumeli samo v ozkem psihološkem pomenu, ampak nas je zanimal tudi širši družbeni in politični kontekst, v katerem se homofobija reproducira. Širše poročilo o izsledkih in ugotovitvah raziskave je izšlo v okviru monografije *Obrazi homofobije*, izdane pri Mirovnem Inštitutu.

4.1 Metodologija

Raziskovanje manjšinske socialne skupine, med katere spadajo tudi geji in lezbijke, je lahko zelo zahtevno. Kot navajata Kuhar in Švab (2005, 25) je glavni problem pri preučevanju marginaliziranih družbenih že sama izbira metode. Zaradi nepoznavanja strukture skupine ne moremo doseči reprezentativnosti vzorca. Zato se pri tovrstnih raziskovanjih pogosteje uporablja kvalitativna metodologija, kot so globinski intervjuji in fokusne skupine. Zato smo se tudi v okviru našega projekta odločili za izvedbo fokusnih skupin.

V primeru fokusne skupine govorimo o kvalitativni raziskovalni metodi, s katero se preko interakcije z udeleženci in udeleženkami pridobivajo resnični, življenjski podatki v socialnem okolju, iz katerega respondenti in respondentke izhajajo. Govorimo o skupini ljudi, ki imajo določene skupne karakteristike ter ti raziskovalki oz. raziskovalcu nudijo podatke kvalitativne narave, pomembne za raziskovano tematiko. Ta metoda je fleksibilna, relativno poceni, ter hitro daje rezultate. Za uspešno izvedbo fokusne skupine so pomembni sledeči faktorji: jasnost namena, primerno okolje, zadostni viri, ustrezni udeleženci, večč moderator, učinkovita vprašanja, pazljiva obdelava podatkov, sistematična in preverljiva analiza, primerna predstavitev, spoštovanje udeležencev/udeleženk, naročnika in metode (Krueger 1994).

Med majem in novembrom 2010 smo izvedli 4 fokusne skupine z geji in lezbijkami, v katerih je sodelovalo 12 moških in 8 žensk. Najmlajši respondent je imel 18 let, najstarejši 38 let, povprečna starost je bila 28,6 let. 14 respondentov živi v velikem mestu (Ljubljana in Maribor), 5 jih živi na vasi, 1 oseba na vprašanje o kraju bivanja ni odgovorila. Glede na izobrazbo ima 1 oseba končano osnovno šoli in je trenutno v srednji šoli, 11 jih ima končano srednjo šolo (od tega jih 6 študira), 5 ima univerzitetno izobrazbo, 1 oseba ima višjo izobrazbo, 1 oseba ima magisterij in 1 doktorat znanosti. Zaradi zagotavljanja anonimnosti v nadaljevanju navajamo izmišljena imena respondentov. Številka ob imenu predstavlja starost respondenta. V objavljenih odlomkih iz fokusnih skupin smo jezik iz pogovorne oblike preuredili v knjižno slovenščino, pri tem pa pazili, da se pomen in različni odtenki izjav niso spremenili.

4.2 Strategije soočanja s homofobijo

Raziskava o vsakdanjem življenju istospolno usmerjenih mladih v Sloveniji do 30-tega leta starosti, katere rezultati so bili objavljeni tudi v članku »Pedri raus: homofobično nasilje v šolah« (Maljevac in Magić 2009), je pokazala, da ima vsaj eno izkušnjo homofobičnega nasilja (ne glede na obliko nasilja) v šoli oziroma na delovnem mestu 63 % dijakov, skoraj 35 % študentov in skoraj 34 % zaposlenih in tistih, ki so trenutno brezposelni. Med analiziranimi konteksti – šola, družina, prijatelji in delovno mesto – družina izstopa kot prostor, kjer geji in lezbijke najpogosteje in največkrat doživljajo nasilje. Skoraj 35 % vprašanih je vsaj enkrat, lahko pa tudi večkrat ali pogosto doživelo psihično nasilje v družini. Skoraj 43 % vprašanih je doma izkusilo neverbalno nasilje, povezano z njihovo spolno usmerjenostjo. 12 % med njimi tovrstno nasilje doživlja pogosto. Skoraj 5 % respondentk in respondentov v raziskavi je doživelo fizično nasilje. Razkritje je pri 3 % vprašanih lgbt-oseb botrovalo prekinitvi odnosa s starši.

Do podobnih ugotovitev so prišli tudi v drugih raziskavah (Velikonja in Greif 2001; Švab in Kuhar 2005; Kuhar in Magić 2008), saj tudi te poročajo o visoki stopnji verbalnega, fizičnega in tudi spolnega nasilja nad lgbt-osebami. Zgoraj navedene raziskave kažejo tudi, da večina žrtev homofobičnega nasilja ne prijavi policiji (čeprav tisti, ki to naredijo, praviloma ne poročajo o negativnih izkušnjah s policijo ob prijavi). Neprijavljenje nasilja je tesno povezano z vprašanjem izpostavitve spolne usmerjenosti in lastne identitete, kar prijava tovrstnega primera ustreznim institucijam zahteva. Zdi se, da posameznik oziroma posameznica svojo izkušnjo nasilja ali diskriminacije deli s svojim bližnjim krogom, uradno prijavo na ustrezne institucije pa še vedno preprečuje strah, povezan z razkritjem spolne usmerjenosti in potencialnim nekorektnim odnosom pristojnih organov (Kuhar in Magić 2008).

In kako so o homofobiji, institucionalnih oblikah preprečevanja homofobije in o strategijah, ki se jih v primeru soočanja s homofobijo poslužujejo, razmišljali istospolno usmerjenih respondentke in respondenti v fokusnih skupinah?

Na osnovi fokusnih skupin z geji in lezbijkami lahko govorimo o petih idealnotipskih strategijah soočanja s homofobijo, ki se jih poslužujejo istospolno usmerjeni v vsakdanjem življenju: *samocenzura*, *senzibilizacija*, *resignacija*, *kompensacija* in *akomodacija*. Strategije se med seboj v različnih življenjskih situacijah prekrivajo oziroma se jih posamezniki in posameznice poslužujejo istočasno. »Izbor« strategije je v večini primerov povezan tudi s stopnjo razkritosti.

Strategije upravljanja s stigmo, ki smo jih identificirali na osnovi fokusnih skupin z geji in lezbijkami, nekoliko presegajo Goffmanove okvire identitetnih strategij, ki sem jih predstavil v prejšnjem poglavju. Kljub temu lahko zapišemo, da samocenzura, senzibilizacija in akomodacija sodita v prvo Goffmanovo kategorijo in sicer popravilo stigmatizirane identitete, kompensacijo bi lahko uvrstili v polje poskusa posrednega popravila stigme, resignacijo pa kot obliko prekinitve z realnostjo.

4.2.1 Samocenzura

Ko govorimo o samocenzuri kot obliki strategije soočanja s homofobijo, to lahko v analitičnem smislu razdelimo na *prostovoljno* in *prisilno samocenzuro*. Osnovna razlika med njima je predvsem v subjektu, ki spodbudi k samocenzuri. V primeru prostovoljne samocenzure prihaja pobuda s strani istospolno usmerjenega posameznika (si jo sam »vsili«), v primeru prisilne samocenzure pa prihaja pobuda s strani drugega (je »vsiljena«). Čeprav se omenjena analitična distinkcija zdi smiselna, pa je vendarle potrebno poudariti, da je tudi prostovoljno samocenzuro vedno že možno zvesti na prisilno samocenzuro; tudi v primeru, ko se zdi, da si jo je vsilil posameznik sam, je ta vendarle vsiljena s strani družbe, saj ta namreč določi, koga stigmatizira, posameznik pa le ponotranji to pozicijo.

Prostovoljno samocenzuro so respondenti in respondentke najpogosteje izpostavljali v povezavi z delovnim mestom. Tega razumejo kot heteronormativni prostor, v katerega sta jasno vpisani definiciji zaželene moškosti in ženskosti oziroma, kot poudarjata Lehtonen in Mustola (2004), delovno mesto je prostor, kjer sta spol in seksualnost jasno določena.

Naši respondenti so menili, da bi prestop omenjene matrice (torej razkritje istospolne usmerjenosti) lahko negativno vplival na delovno okolje in tudi delovni položaj. Kot rešitev v izogib diskriminaciji in homofobiji vidijo skrivanje oziroma prikrivanje lastne spolne usmerjenosti, kar pravzaprav pomeni naporen proces ohranjanja navidezne heteroseksualnosti.

Na faksu imam sošolca, ki se ne želi nobenemu outirat. Meni, da bo nekoč imel nek poklic, za katerega moraš pač biti določenega obnašanja in videza. Pač ... strah ga je, da ne bo dobil službe oziroma da ga bodo postrani gledali zaradi tega. (Čimo, 22, gej)

Samocenzura se pojavlja v različnih oblikah. Poleg zgoraj omenjenega ustvarjanja lažne podobe, lahko govorimo tudi o izogibanju situacijam, v katerih bi bil posameznik lahko povprašan po svojem seksualnem statusu. V fokusnih skupinah je bilo tako pogosto izraženo defenzivno stališče: »Če me bo kdo vprašal, bom odgovoril/a«.

Strejt ljudje dejansko marsikdaj povedo kaj osebnega o sebi, mi pa tega že apriori ne. To je samocenzura. (Neža, 31, lezbijka)

Prostovoljno samocenzuro so respondenti in respondentke pri sebi opazili tudi po razkritju prijateljicam in prijateljem. Izpostavili so predvsem prisotnost strahu, da bi bili določeni dotiki in izjave, ki so bili pred razkritjem povsem samoumevni, po razkritju lahko razumljeni napačno.

Takoj potem, ko sem se razkrila dvema prijateljicama, sem se v bistvu malo umaknila, tako da slučajno ne bi mislili, da kaj hočem od njiju. Ampak oni dve sta potem še vedno čisto enako reagirali na mene in tudi pri naslednjih razkritjih je bilo vedno boljše. Zdaj se ne samocenzuriram več toliko, no, ali pa se sploh ne. (Linda, 20, lezbijka)

Do prisilne samocenzure kot oblike strategije soočanja s homofobijo najpogosteje prihaja po posameznikovem razkritju. Gre za nekakšen »dogovorni molk« o homoseksualnosti. Zdi se, kot da posameznikova spolna usmerjenost v določenih

okoljih postane ob razkritju tabu tema, o kateri se ne razpravlja in se jo ne odpira. Tovrstna samocenzura pravzaprav pomeni ponoven vstop v klozet, kar Kuhar (2011) in Švab in Kuhar (2005) označijo za *transparentni klozet*. V tovrstni samocenzuri igrajo veliko vlogo razmerja moči. Tako lahko opazimo, da je na primer v družinskem okolju govor o homoseksualnosti po razkritju spolne usmerjenosti mladostnika pogostokrat *reguliran* s strani staršev. Starši tako rekoč prisilijo mladostnika v molk o homoseksualnosti in ta postane nekakšna družinska skrivnost, o kateri se ne pogovarjamo (Švab in Kuhar 2005). V nekaterih primerih se tišina o homoseksualnosti ohranja dolgo po razkritju, kar naši respondenti doživljajo kot obliko nasilja, v katero so bili s samocenzuro prisiljeni.

To, da doma vedo, a se o tem ne pogovarjamo, se mi zdi nekakšen psihični stres. Ko na televiziji na primer prikazujejo parado ponosa, diskretno prestavijo na drug televizijski kanal. To je zame še hujše, kot če bi bili odkrito nestrpni. Tako vsaj veš, pri čem si in lahko prekineš stike. Tako pa ... ve se, a se o tem ne govori. (Čimo, 22, gej)

4.2.2 Senzibilizacija

Kot drugo pomembno strategijo soočanja s homofobijo so respondenti in respondentke izpostavili senzibilizacijo oziroma informiranje javnosti o homoseksualnosti. Večina je menila, da predsodki do istospolno usmerjenih primarno izvirajo iz (ne)informiranosti in neznanja.

Geji in lezbijke v fokusnih skupinah so menili, da je pomembna oblika senzibilizacije že razkritje pred prijatelji, starši in širšo javnostjo. Poročali so, da so se pogostokrat pogledi na homoseksualnost med njihovimi prijatelji in sorodniki spremenili po njihovem razkritju – predvsem na podlagi informacij o homoseksualnosti, ki so jim jih posredovali.

Mislim, da je bistvena osebna izkušnja. Nekdo, ki spozna, da je nekdo, ki ga dobro pozna, gej ali pa lezbijka, bo v bistvu težko kar tako pljuval čez nas, a ne. To se mi zdi zelo pomembno. Osebna izkušnja je tista, ki tukaj tudi generira odnos. (Alex, 37, gej)

Poleg tega so respondenti in respondentke izpostavili potrebo po institucionalni senzibilizaciji, do katere naj bi prihajalo predvsem v procesih izobraževanja. Ugotavljali so namreč, da se v šolah premalo govori o homoseksualnosti, zato, kot meni Matija je ...

... ena pravljica na deset pravljič pa res lahko z dvema princema. (Matija, 26, gej)

4.2.3 Resignacija

Tretja oblika soočanja s homofobijo je resignacija oziroma umik iz situacij, ki so jih respondenti in respondentke doživljali kot homofobične. Sogovorniki so pogosto izpostavljali predvsem situacije, povezane z Družinskim zakonikom in homofobično diskusijo, ki je bila prisotna tako v medijih kot tudi v parlamentu. Vrsta sodelujočih je poročala, da je v izogib izpostavljanju homofobičnemu govoru prenehali spremljati dogajanje okrog Družinskega zakonika.

Resignacija kot strategija upravljanja s homofobijo nujno ne označuje delovanja, ki ni proaktivno. Umik iz homofobične situacije je zagotovo proaktivno delovanje v smislu lastne zaščite in pravzaprav predstavlja strategijo aktivnega upravljanja s stigmato. Kljub temu smo to strategijo označili za »resignacijo«, ker se posameznik »uda v usodo«, da obstoječe situacije ne more spremeniti in se zato iz nje raje izključi.

Moram reči, da nisem spremljala tega zadnjega zakonika. Spremljala sem ZRIPS [razprava o zakonu o istospolnih partnerskih skupnostih leta 2005], pa mi je bilo to kar dovolj. Ne razumem, da se ti ljudje ne zavedajo, da govorijo o nekih zelo intimnih stvareh, ki se nas tičejo in da so to za nas zelo čustvene tematike, ki nas zelo globoko lahko prizadanejo. Zdi se mi, da imamo Slovenci nek tak sindrom, da je zelo fino pljuvati po drugih in jih tlačiti dol, da potem sami dobimo občutek, da smo pa mi okej in v redu. (Helena, 32, lezbijka)

4.2.4 Akomodacija

Ena od osnovnih strategij soočanja s homofobijo, ki se jo istospolno usmerjeni poslužujejo, je tudi akomodacija. S tem imamo v mislih predvsem različne načine upravljanja s spolno usmerjenostjo posameznikov in posameznic v različnih življenjskih situacijah. Večina respondentov in respondentk je tako v nekaterih

okoljih razkrita, v drugih pa ne, kar močno determinira njihov način vedenja v teh situacijah. Nekateri so tako izpostavili javni prostor kot tisti, ki zahteva določeno (posebno?) vrsto obnašanje, kar pomeni, da svoje vedenje akomodirajo tako, da v javnosti ali javnih prostorih ne razkrijejo svoje homoseksualnosti. Menijo, da je tovrstna mimikrija potrebna, saj naj bi bil vsak znak homoseksualnosti v heteronormativnem javnem prostoru kaj hitro pospremljen s potencialno grožnjo nasilja. Eden od respondentov je na primer menil, da je homoseksualnost v Sloveniji sprejemljiva, če ostaja nekje med vidnostjo in nevidnostjo. Rečeno drugače: homoseksualnost je sprejemljiva, če se ukaluplja v heteronormativno matrico na način, da je ne spreminja in je ne ogroža.

Homoseksualnost v Sloveniji je sprejemljiva, če je ne kažeš preveč. Če se obnašaš v skladu z heteroseksualnim vzorcem, heteronormativno, potem je to kar okej. Potem kar nekako gre. Takoj ko postaneš preveč feminiziran, preveč izstopajoč homoseksualec, potem je to zelo nesprejemljivo. Takrat bo vsaj kakšna beseda, če ne že kaj drugega, priletelo za tabo (Rok, 38, gej).

4.2.5 Kompenzacija

Istospolno usmerjeni, ki so sodelovali v naši raziskavi, so večinoma menili, da morajo zaradi svoje spolne usmerjenosti biti bistveno bolj uspešni v vseh segmentih svojega življenja, da dosežejo enake cilje kot heteroseksualci. Nekateri svojo homoseksualnost obenem doživljajo kot manko (ali pa sprejmejo družbeno vsiljeno percepcijo, da je homoseksualnost inferiorna spolna usmerjenost) in zato poskušajo biti bolj uspešni na drugih področjih svojega življenja, saj naj bi bili na ta način družbeno bolj sprejeti.

Kot gej se moram veliko bolj dokazovati [kot heteroseksualci], da pridem na isto raven in da sva potem oba enako obravnavana. Če se ne bom dokazal, [potem bodo rekli:] »Tak je zato, ker je peder.« (Matija, 26, gej)

Zares prevzamemo veliko odgovornost za to pripisano drugačnost. Hočemo biti boljši 'achiever-ji'. Recimo v odnosu do staršev ... ne vem, delaš izpite z deset, zato da si vsaj pameten, če že nisi ... (smeh). Tako da so vsaj nekje lahko ponosi nate, če že ne morejo biti povsod. To se mi zdi zanimiv

*mehanizem. [...] Zdi se mi, da smo bolj strogi do sebe zaradi te okoliščine.
(Nadja, 30, lezbijka)*

Opisanih pet idealnotipskih strategij upravljanja s stigmo se dotikajo praks vsakdanjega upravljanja s homofobijo. Povezane so s posameznikovo stopnjo razkritosti, z družbenih kontekstom, v katerem delujejo, in z njihovimi lastnimi interpretacijami, kako homoseksualnost razume družba okoli njih. Strategije, ki se jih posamezniki in posameznice v vsakdanjem življenju poslužujejo, se torej med seboj pogostokrat tudi prekrivajo. »Izbor« določene strategije pa je predvsem odvisen od trenutne družbene situacije (vloge), v kateri se gej oziroma lezbijka znajde.

5 Sklep

Marca 2012 je bil na državnem referendumu zavržen predlog Družinskega zakonika, ki je v svoji vsebini med drugim urejal tudi pravice in dolžnosti istospolnih partnerjev. Kljub zavrnitvi je diskusija, ki smo ji bili priča tako v procesu sprejemanja zakonika kot tudi v času referenduma, pokazala, da se lomi in razpoke ne pojavljajo več na starih mestih, na črno-belem brezpogojnem zavračanju homoseksualnosti in hkratnem sprejemanju heteroseksualnosti, pač pa se »skale« danes lomijo drugod. Homoseksualnost kot taka številnim ni več problematična. To le redki razumejo v okvirih duševne bolezni ali moralne izprijenosti, kar je bilo v preteklosti dokaj razširjeno mnenje. Problem nastane na točki podeljevanja pravic gejem in lezbijkam. Problem torej ostaja na točki pozicije moči, ki jo heteroseksualnost kot družbena norma ohranja. Pregled literature in obstoječih raziskav nam nudi odgovor, da je družba, v kateri živimo, heteronormativna, heteroseksualnost pa je vpisana v vse pore našega vsakdanjega življenja. Kot ugotavlja Herek (v Kuhar 2006) lahko govorimo o življenju v heteroseksistični družbi. Posledično je homofobija tista točka, s katero lahko določena oseba potrjuje ali poskuša vzpostaviti svojo hegemonkost v odnosu do drugim. Z izključevanjem gejev in lezbijk iz določenih življenjskih situacij in izvajanjem dejanj, ki jih lahko uvrstimo na polje homofobije, se zgolj ohranja obstoječa razporeditev družbene moči. V ohranjanju te pa pogostokrat (nezavedno) sodelujejo tudi sami geji in lezbijke.

Geji in lezbijke se torej z opisanim novim lomom, katerim smo priča danes, prilagajajo z dobršno mero mimikrije. Ta ohranja heteronormativnost vsakdanjega življenja nedotaknjeno. Posameznik ali posameznica se vanjo lahko potopi le prek normalizacije, ki ne pomeni nič drugega kot fleksibilno slalomiranje s pomočjo različnih strategij upravljanja s homofobijo. Te strategije pa so povsem primerljive s tistimi, ki jih Goffman definira v svoji teoriji o stigmati. Homoseksualnost torej ostaja tudi v sedanjosti stigma.

6 Literatura

Bourdieu, Pierre in Loic Wacquant. 2006. *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*. Koper: Založba Annales.

Evropska Komisija. 2008. *Discrimination in the European Union: Perceptions, Experiences and Attitudes*. Dostopno prek: ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_en.pdf (5. september 2012).

Goffman, Erving. 2008. *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.

ILGA Europe. 2011. Rainbow Europe Country Index. Dostopno prek: http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials/rainbow_map_and_index_2011_2012 (zadnji dostop 7. september 2012).

Kuhar, Roman. 2001a. *Mi, drugi*. Ljubljana: Škuc.

--- 2001b. Geji in lezbijke vam želijo lep dan: Poročanje slovenskih medijev o homofobiji. *Medijska preža* (12): 17.

--- 2006. Homofobija: kultura strahu pred homoseksualnostjo. *Teorija in praksa* 43 (3–4): 540 – 556.

--- 2010. *Intimno državljanstvo*. Ljubljana: Škuc.

--- 2011. Heteronormative Panopticon and the Transparent Closet of the Public Space in Slovenia. V *De-centring Western Sexualities: Central and Eastern European Perspectives*, ur. R. Kulpa in J Mizielinska, 149–165. Burlington: Ashgate.

Kuhar, Roman in Jasna Magić. 2008. Izkušnje in percepcije homofobičnega nasilja in diskriminacije. V *Povej naprej: Raziskovanje, spremljanje in beleženje primerov diskriminacije, kršitev pravic in nasilja nad istospolno usmerjenimi v Sloveniji v*

obdobju med novembrom 2007 in novembrom 2008 (Raziskovalno poročilo), ur. J. Magić, R. Kuhar in N. Kogovšek, 6 – 24. Ljubljana: Legebitra.

Krueger, A. Richard. 1994. *Focus Groups: A practical guide for applied research*. London: Sage Publications.

Lehtonen, Jukka in Kati Mustola. 2004. *Straight People Don't Tell, Do They...? – Negotiating The Boundaries of Sexual and Gender At Work*. Helsinki: The Finnish Ministry of Labour.

Lešnik, Bogdan. 2006. Melting the iron curtain: The beginnings of the LGBT movement in Slovenia. V *New Social Movements and Sexuality*, ur. M. Chateauvert, 86-96. Sophia: Bilitis Resource Center.

Maljevac, Simon in Jasna Magić. 2009. 'Pedri raus!: Homofobično nasilje v šolah' *Sodobna pedagogika* (60): 90–104.

Mencin Čeplak, Metka in Roman Kuhar 2010. Boji za enakost. Od diskriminacije homoseksualnosti do redefinicije družine. *Socialno delo* 49 (5–6): 283–298.

Rener, Tanja. 2008. O življenju med filozofi in plemenskim govedom. *Narobe* 3 (7): 24–25.

--- 2009. Homoseksualnost in šola: stališča študentk in študentov do obravnave homoseksualnosti pri pouku. *Sodobna pedagogika* 60: 106–120.

Smith, A. M. 1997. The Good Homosexual and the Dangerous Queer: Resisting the "New Homophobia". V *New Sexual Agendas*, ur. L Segal. 214–231. Houndmills: MacMillan Press.

Stafford, Mark C. in Richard R. Scott. 1986. Stigma, Deviance, and Social Control. V *The Dilemma of Difference*, ur. Stephen C. Ainlay in Gaylene Becker in Lerita M. Coleman, 77-91. New York: Plenum Press.

Štulhofer, Aleksandar in Ivan Rimac. 2009. Determinants of Homonegativity in Europe. *Journal of Sex Research* 46 (1): 24–32.

Švab, A. in Kuhar, R. 2005. *Neznosno udobje zasebnosti: vsakdanje življenje gejev in lezbijk*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Takács, Judit in Szalma, Ivett. 2011. Homophobia and Same-sex Partnership Legislation in Europe. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal* 30 (5): 356–378.

Toš, Niko. 2009. *Vrednote v prehodu IV. Slovensko javno mnenje 2004–2009*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK.

Velikonja, Nataša in Tatjana Greif. 2001. *Anketa o diskriminaciji na osnovi spolne usmerjenosti*. Lesbo (11/12). ŠKUC: Ljubljana.